

УДК 37:316.356.2-056.26

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.4>

Світлана ТИТАРЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, вул. Київська, 24, м. Глухів, Сумська область, Україна, 41400

ORCID: 0000-0001-5544-3376

Бібліографічний опис статті: Титаренко, С. (2025). Взаємодія закладу дошкільної освіти з родинами дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 25–30, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.4>

ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито актуальність проблеми взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами дітей з особливими освітніми потребами у контексті розбудови інклюзивної освіти. Уточнено, що успішність інклюзивного навчання значною мірою залежить від тісного партнерства між фахівцями закладу та родиною дитини. Визначено основні напрями взаємодії між педагогами та батьками, що спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Схарактеризовано психологічні особливості сімей, у яких виховується дитина з особливими освітніми потребами. Розглянуто потребу батьків у психоемоційній підтримці, інформаційному супроводі та консультуванні з боку педагогів і фахівців команди супроводу. Визначено ефективні форми взаємодії, серед яких – індивідуальні консультації, групові зустрічі, спільне планування освітньої траєкторії, залучення до занять, тренінги для батьків. Наголошено, що ефективна взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами вимагає системного підходу, що включає емоційну підтримку, розвиток батьківської обізнаності та зміцнення партнерських відносин. Розкрито значення емоційної відкритості, довіри та доброзичливості у комунікації з батьками як передумови налагодження продуктивної взаємодії. Виокремлено основні труднощі такої взаємодії та запропоновано практичні рекомендації щодо ефективної побудови партнерських стосунків між фахівцями дошкільної освіти та родинами дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Підкреслено значення родинного середовища для повноцінного розвитку дитини в умовах інклюзії. Окреслено подальші наукові розвідки, що стосуватимуться аналізу специфіки запитів родин, залежно від типу порушення у дитини, соціального статусу сім'ї, рівня освіти та культурного контексту.

Ключові слова: інклюзивна освіта, дошкільний вік, батьки, взаємодія, партнерство, особливі освітні потреби.

Svitlana TITARENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Pre-School Pedagogy and Psychology, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Kyivska str., 24, Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400

ORCID: 0000-0001-5544-3376

To cite this article: Titarenko, S. (2025). Vzaiemodiia zakladu doshkilnoi osvity z rodynamy ditei z osoblyvymy osvithnymy potrebamy v umovakh inkluzyvnoi osvity [Interaction between preschool education institutions and families of children with special educational needs in the context of inclusive education]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 25–30, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.4>

INTERACTION BETWEEN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS AND FAMILIES OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

The article highlights the relevance of the issue of interaction between preschool education institutions and families of children with special educational needs in the context of developing inclusive education. It is clarified that the success of inclusive learning largely depends on close partnerships between the institution's specialists and the child's family. The main areas of interaction

between educators and parents aimed at ensuring the harmonious development of a child with special educational needs are identified. The psychological characteristics of families raising a child with special needs are characterized. The need of parents for psycho-emotional support, informational guidance, and consultation from teachers and support team specialists is examined. Effective forms of cooperation are defined, including individual consultations, group meetings, joint educational planning, parental involvement in classes, and parent training. It is emphasized that effective interaction between preschool education institutions and parents of children with special educational needs requires a systematic approach that includes emotional support, the development of parental awareness, and the strengthening of partnership relations. The importance of emotional openness, trust, and kindness in communication with parents is revealed as a prerequisite for productive interaction. The main difficulties of such cooperation are outlined, and practical recommendations for building effective partnerships between preschool education professionals and families of children with special needs in inclusive education settings are proposed. The significance of the family environment for the comprehensive development of a child in an inclusive setting is emphasized. Further scientific research is outlined, which will focus on analyzing the specific needs of families depending on the type of child's disorder, family's social status, level of education, and cultural context.

Key words: inclusive education, preschool age, parents, interaction, partnership, special educational needs.

Актуальність проблеми. Інклюзивна освіта передбачає створення рівних умов для всіх дітей, незалежно від наявності у них порушень розвитку. Однією з ключових умов ефективного функціонування інклюзивного освітнього середовища є налагодження конструктивної взаємодії між педагогами, психологами та батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Дошкільний вік є критичним періодом у формуванні базових навичок соціальної адаптації, тому підтримка родини має визначальне значення.

Упровадження інклюзії у закладах дошкільної освіти вимагає переосмислення ролі родини як рівноправного партнера освітнього процесу, оскільки саме батьки виступають первинними вихователями, найкращими знавцями потреб та потенціалу власної дитини, а також безпосередніми учасниками її адаптації до соціального простору. Співпраця педагогів із сім'ями, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, передбачає постійний діалог, взаємну підтримку, психологічне прийняття дитини, обмін інформацією та спільне планування індивідуальної освітньої траєкторії. Проте на практиці така взаємодія часто ускладнена низкою чинників: недостатнім рівнем обізнаності батьків щодо інклюзії, наявністю стереотипів, внутрішньої тривожності, страхів, а також браком психологічної, соціальної та педагогічної підтримки. З боку педагогів теж можуть виникати труднощі у налагодженні продуктивної комунікації, пов'язані з браком досвіду, емоційного вигорання або неготовністю до індивідуалізації освітнього процесу. За таких умов особливої ваги набуває питання формування ефективної системи взаємодії між закладами дошкільної освіти та родинами, що передбачає комплексну підтримку, консультування, просвітницьку роботу, залучення бать-

ків до освітніх заходів та створення атмосфери довіри й партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації взаємодії закладів освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами присвячено чимало наукових досліджень, зокрема таких учених, як О. Буковська, Н. Довгаль, А. Колупаєва, Р. Кравченко, С. Миронова, О. Мякушко, Н. Заверико, Д. Романовська, Л. Савчук, Т. Скрипник, О. Чеботарьова, О. Шаліна та ін. У своїх працях вони висвітлюють аспекти співпраці між педагогами та родинами дітей з порушеннями психофізичного розвитку в межах інклюзивної освіти.

Окремі аспекти такої взаємодії досліджували: І. Денищук, яка розглядає стратегії, труднощі, форми роботи та роль батьків у команді супроводу (Denyshchuk, 2023); Д. Завітренко, І Жигора окреслюють виклики і труднощі фахівців в інклюзивних ЗДО, подають структуровану модель співпраці педагогів і батьків, підкріплену емпіричними дослідженнями (Zavitrenko & Zhyhora, 2021); С. Миронова аналізує психолого-педагогічний супровід з метою створення сприятливих умов для розвитку дитини у сім'ї (Mironova, 2011); В. Кротенко розглядає роль психологічного супроводу батьків у інклюзивній освіті (Krotenko, 2021); Т. Коломоець описує моделі психолого-педагогічної підтримки, завдання та результати взаємодії, подає практичну модель співпраці (Kolomoiets, 2019); О. Шадюк аналізує співпрацю та підкреслює критичну роль системної взаємодії сім'ї та ЗДО у становленні ефективної освітньої програми за участі батьків (Shadiuk, 2022). Загалом, ці дослідження створюють теоретичне підґрунтя для розробки ефективних моделей партнерської взаємодії між закладами освіти та родинами дітей з особливими потребами.

Мета статті – проаналізувати особливості, труднощі та напрями вдосконалення взаємодії з батьками дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті дошкільної освіти поняття «інклюзія» трактується як цілісна система організації освітнього процесу, що забезпечує повноцінну участь усіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей розвитку, у спільному навчанні, вихованні та соціалізації. Основна ідея інклюзії полягає в тому, що кожна дитина має право навчатися в колективі ровесників, з урахуванням її потреб, можливостей і темпу розвитку. Інклюзія в закладі дошкільної освіти не обмежується лише фізичним включенням дитини до групи – це передусім створення таких умов, які сприяють активній участі кожного вихованця в усіх формах освітньої діяльності. Це передбачає індивідуальний підхід, психолого-педагогічну підтримку, корекційно-розвивальну допомогу, партнерство з родиною, а також розвиток толерантності й поваги до різноманітності серед усіх учасників освітнього процесу.

У закладах дошкільної освіти інклюзія реалізується через: створення інклюзивних груп, де навчаються діти з типовим розвитком і діти з особливими освітніми потребами; використання адаптованих освітніх програм; діяльність команди психолого-педагогічного супроводу; тісну співпрацю з батьками та фахівцями ІРЦ; формування дружнього до дитини середовища.

Родина відіграє вирішальну роль у становленні та розвитку дитини з особливими освітніми потребами, оскільки саме вона є першою соціальною інституцією, що забезпечує базові умови для емоційного, психологічного та фізичного зростання. У перші роки життя, а особливо в дошкільному віці, вплив родинного середовища на дитину є найбільш значущим, адже саме в сім'ї формуються первинні уявлення про себе, світ, людей, що оточують, а також цінності, поведінкові моделі та комунікативні навички (Kolupaieva, 2010).

В умовах інклюзивної освіти надзвичайно важливою є консолідація зусиль батьків, педагогів та фахівців задля визначення перспектив розвитку та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами. Активна залученість батьків, їх суб'єктна позиція у вихованні дитини, що має

особливі потреби, а також ефективна співпраця з педагогами можлива лише за умови системної, цілеспрямованої роботи фахівців. Варто підкреслити, що у процесі формування та впровадження індивідуального освітнього маршруту «особливої» дитини самі батьки нерідко потребують фахової підтримки та допомоги з боку педагогів і спеціалістів супроводу (Zaierkova & Treitiak, 2016).

Для дитини з особливими потребами сім'я часто виступає не лише джерелом любові й підтримки, але й своєрідним захисним бар'єром від зовнішніх труднощів, які вона може зустріти в освітньому середовищі. Рівень адаптації дитини до умов інклюзивної освіти значною мірою залежить від того, наскільки родина приймає особливості свого малюка, готова підтримувати його розвиток, співпрацювати з фахівцями та активно включатися в процес навчання і виховання.

Родина може виступати як рушійна сила в реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини. Успішна взаємодія між батьками, педагогами та іншими учасниками освітнього процесу дозволяє створити єдине розвивальне середовище, спрямоване на максимальне розкриття потенціалу дитини. Надзвичайно важливо, аби родина не лише отримувала допомогу, але й відчувала себе активним суб'єктом освітнього процесу (Taranchenko & Naida, 2012).

Разом з тим, батьки дітей з ООП часто зіштовхуються з психологічними труднощами: емоційним виснаженням, почуттям провини, соціальною ізоляцією, страхами щодо майбутнього. Це потребує психологічної підтримки з боку освітніх установ і суспільства в цілому. Надання інформації, проведення тренінгів для батьків, організація консультативної допомоги з боку фахівців сприяють зміцненню їхніх ресурсів і впевненості у власних виховних можливостях.

Психологія батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, має свою специфіку й ставить перед педагогами та фахівцями супроводу низку важливих завдань. Поява в сім'ї дитини з порушеннями розвитку або інвалідністю нерідко призводить до глибокої дезадаптації всієї родини, викликає сильні емоційні переживання, змінює звичний уклад життя і соціальну активність її членів. Батьки переживають складні психоемоційні стани –

шок, горе, розгубленість, почуття провини, безпорадності. Лише після прийняття діагнозу та подолання деструктивних емоцій вони здатні конструктивно оцінити ситуацію та налагодити ефективну взаємодію з педагогами й іншими фахівцями щодо розвитку і навчання дитини.

У зв'язку з цим батьки дітей з ООП потребують не лише інформаційної, а й емоційної підтримки, зокрема психотерапевтичної допомоги, яка спрямована на зниження рівня психоемоційного напруження, активізацію внутрішніх ресурсів і формування позитивної установки: «досягти максимуму в межах можливого». Окрім того, підтримка родин має передбачати освітній компонент – навчання батьків щодо особливостей розвитку їхньої дитини, формування практичних умінь для організації ефективної взаємодії з нею, а також розвиток батьківської компетентності, що забезпечує повноцінну участь родини в інклюзивному освітньому процесі.

Отже, без активної участі, емоційної підтримки та цілеспрямованої взаємодії з боку родини інклюзивна освіта не може бути повноцінною. Партнерство з родиною має стати не лише формальністю, а глибоким і постійним процесом співпраці, в основі якого – повага до батьківського досвіду, відкритість, взаємодопомога та спільна мета – забезпечити кожній дитині умови для щасливого й успішного розвитку.

Взаємодія з батьками дітей з ООП в умовах закладу дошкільної освіти потребує особливого підходу, який передбачає: індивідуалізацію освітньо-виховного процесу; формування довіри між педагогами і родинами; психологічну підтримку батьків; системну інформованість про особливості розвитку дитини.

В умовах інклюзивної освіти ефективна взаємодія ЗДО з родинами дітей із особливими освітніми потребами є одним із важливих чинників успішної соціалізації, адаптації та розвитку кожної дитини. Така взаємодія передбачає не лише інформування батьків про освітній процес, а й активне залучення їх до спільного планування індивідуального розвитку дитини, розв'язання психолого-педагогічних труднощів, участь у створенні безпечного, емоційно підтримувального середовища в закладі освіти. Форми і моделі цієї взаємодії повинні відповідати принципам партнерства, взаємоповаги,

відкритості, індивідуального підходу й довіри (Lorman, Deppeler & Kharvi, 2010).

У практиці ЗДО використовуються різноманітні форми взаємодії з родинами. Індивідуальні форми – це бесіди, консультації, співбесіди, участь батьків у розробці та реалізації індивідуальних програм розвитку, обговорення поточних досягнень і труднощів дитини. Групові форми охоплюють проведення загальних і тематичних батьківських зборів, тренінгів, семінарів, круглих столів, клубів за інтересами, зустрічей із фахівцями (психологами, логопедами, дефектологами), що сприяє підвищенню компетентності батьків у питаннях розвитку й виховання дітей з ООП. Інтерактивні форми передбачають спільну участь батьків і дітей у творчих заходах, заняттях, майстер-класах, проєктах, екскурсіях, святах, що зміцнює емоційний зв'язок і стимулює взаєморозуміння. Інформаційні форми охоплюють використання буклетів, стендів, порадишників, електронної пошти, месенджерів, консультацій через онлайн-платформи та інші ресурси, які забезпечують доступ до актуальної інформації, рекомендацій та зворотного зв'язку.

Таким чином, організація ефективної взаємодії ЗДО з родинами дітей з особливими освітніми потребами – це не лише один із напрямів інклюзивної практики, а передумова її результативності. Комплексне застосування індивідуальних, групових, інтерактивних та інформаційних форм у межах партнерських моделей забезпечує формування спільної стратегії підтримки, розвитку та успішної соціалізації дитини в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Серед основних труднощів, з якими стикаються педагоги в інклюзивному закладі дошкільної освіти, можна виокремити:

- 1) недостатній рівень обізнаності батьків щодо особливостей інклюзивного навчання;
- 2) емоційне виснаження і тривожність батьків у зв'язку з особливостями розвитку дитини;
- 3) відсутність сформованих комунікативних навичок взаємодії з педагогами;
- 4) недовіра або пасивність у процесі прийняття рішень щодо освітньої траєкторії дитини.

Важливим напрямом є також психолого-педагогічна просвіта батьків, що сприяє формуванню у них позитивного ставлення до власної дитини, усвідомленню її сильних сторін і потреб.

Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури дозволив нам розробити практичні рекомендації для вихователів щодо покращення взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі ЗДО:

1. Проявляйте щиру увагу та повагу до думок і переживань батьків. Підтримуйте відкритий і доброзичливий стиль спілкування, уникайте оцінювань та критики.

2. Повідомляйте батькам про успіхи, труднощі та результати корекційної роботи у доступній формі. Використовуйте різні канали комунікації: особисті зустрічі, телефонні дзвінки, месенджери, електронну пошту.

3. Враховуйте специфіку сім'ї, культурні та соціальні особливості при плануванні спільної роботи. Підлаштовуйте графік зустрічей під зручний для батьків час.

4. Запрошуйте батьків до участі у заняттях, тренінгах, консультаціях. Організуйте майстер-класи або інформаційні сесії для ознайомлення з методиками підтримки дитини вдома.

5. Вислуховуйте батьків, допомагайте зняти тривогу, сумніви і страхи щодо розвитку дитини. За потреби рекомендуйте звернення до фахівців – психологів, соціальних працівників.

6. Надавайте інформаційні матеріали про особливості розвитку дітей з ООП, методи навчання та корекції. Проводьте тренінги з розвитку навичок саморегуляції, управління емоціями, соціальної взаємодії.

7. Залучайте батьків до розробки індивідуальних програм розвитку і корекції дитини. Обговорюйте цілі, методи і очікувані результати спільної роботи.

8. Регулярно запитуйте у батьків їхню думку про якість співпраці, складнощі та пропозиції щодо покращення. Коригуйте свою роботу відповідно до отриманих відгуків.

9. Організуйте зустрічі між батьками дітей з ООП для обміну досвідом і підтримки. Створюйте умови для взаємодопомоги та соціальної інтеграції родин.

10. Дбайте про збереження персональних даних і приватності сім'ї. Уникайте поширення інформації без згоди батьків.

Дотримання цих рекомендацій сприятиме зміцненню партнерських відносин між педагогами та батьками, покращенню психологічного клімату в родині дітей з ООП і підвищенню ефективності інклюзивної освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Особливості взаємодії з родинами дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти є важливим чинником ефективного забезпечення розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами. Родина виступає не лише джерелом підтримки та безпеки для дитини, а й активним партнером освітнього процесу, що визначає успішність адаптації та соціалізації малюка у дитячому колективі. В умовах інклюзії взаємодія педагогів із батьками набуває особливої значущості, оскільки вона повинна базуватися на взаєморозумінні, довірі та відкритості, враховувати унікальні потреби кожної дитини та сім'ї. Сучасні підходи до інклюзивної освіти підкреслюють необхідність формування цілісної системи співпраці, що включає не лише інформування батьків про освітній процес, але й активне залучення їх до прийняття рішень, планування корекційних заходів та реалізації індивідуальних освітніх програм. Така взаємодія сприяє підвищенню рівня обізнаності родин про особливості розвитку дитини з ООП, зниженню рівня тривожності та формуванню позитивного ставлення до інклюзивних практик. Водночас вона дозволяє педагогам краще розуміти сімейний контекст дитини, що є важливим для адаптації навчальних методик та створення максимально комфортних умов для навчання.

Таким чином, особливості взаємодії з родинами дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти визначаються комплексом педагогічних, психологічних та соціальних чинників, які потребують системного підходу і продуманої організації. Пріоритетом має бути створення середовища, в якому кожна дитина і її родина відчуватимуть підтримку, розуміння та готовність до співпраці, що, у свою чергу, сприятиме не лише розвитку дитини, але й зміцненню довіри між сім'єю і закладом освіти, формуванню позитивного ставлення до інклюзії у суспільстві. Тільки за таких умов інклюзивна освіта зможе виконувати свою соціальну місію – забезпечувати рівні можливості для навчання та розвитку всіх дітей незалежно від їх індивідуальних особливостей.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є аналіз специфіки запитів родин, залежно від типу порушення у дитини, соціального статусу сім'ї, рівня освіти та культурного контексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Денишук І. П. (2023) Стратегії ефективної взаємодії з батьками осіб з ООП на рівні закладу освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 69, 80–90. <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5546>
2. Завітренко, Д. Ж., & Жигора, І. В. (2021). Взаємодія фахівців із батьками дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (194), 116–120. <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/796/729>
3. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogів i батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
4. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. / Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві ; пер. з англ. Київ : СПД-ФО Парашин І. 2010. 296 с.
5. Коломоєць Т.Г. (2019) Взаємодія фахівців і батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання корекційної освіти* Випуск 14. <https://aqce.com.ua/download/publications/541/499.pdf/>
6. Колупаєва, А. (2010). Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Київ : ТОВВПЦ «Літопис – ХХ». 2010. 255 с
7. Кротенко, В. (2021). Взаємодія з батьками як складова ефективного психологічного супроводу дітей в умовах інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 1(13), 370–378. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i13.123>
8. Миронова, С. (2011) Педагогічна допомога дитині раннього віку з особливостями психофізичного розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 5, 65–72.
9. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / за загальною редакцією Колупаєвої А. А. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 124 с.
10. Шадюк О. (2022) Співпраця вихователів ЗДО та батьків дітей з ООП. *Іноватика у вихованні*. Випуск 16. <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iuu/article/view/505>

REFERENCES:

1. Denyshchuk I.P. (2023) Stratehii efektyvnoi vzaemodii z batkamy osib z OOP na rivni zakladu osvity. [Strategies for effective interaction with parents of children with special educational needs at the educational institution level]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 69, 80–90. (in Ukrainian).
2. Zavitrenko, D. Zh., & Zhyhora, I. V. (2021). Vzaiemodiia fakhivtsiv iz batkamy ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v umovakh inkluzivnoho navchannia. [Interaction of specialists with parents of children with special educational needs in the context of inclusive education]. *Naukovi zapysky. Seriya : Pedagogichni nauky*, (194), 116–120. (in Ukrainian).
3. Zaierkova N. V., Treitjak A. O. (2016). Inkluzivna osvita vid A do Ya: poradnyk dla pedagogiv i batkiv. [Inclusive education from A to Z: A guidebook for educators and parents] Kyiv, 68 s. (in Ukrainian).
4. Tim Lorman, Dzhoan Deppeler, Devid Kharvi (2010) Inkluzivna osvita. Pidtrymka rozmaittia u klasi: prakt. posib. [Inclusive education from A to Z: A guide for educators and parents] /; per. z anhl. Kyiv : SPD-FO Parashyn I. 296 s. (in Ukrainian).
5. Kolomoiets T.H. (2019) Vzaiemodiia fakhivtsiv i batkiv ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy v umovakh inkluzivnoi osvity. [Interaction between specialists and parents of children with special educational needs in the context of inclusive education]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity*. Vypusk 14. (in Ukrainian).
6. Kolupaieva, A. (2010). Putivnyk dla batkiv ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy: Navchalno-metodychnyi posibnyk. [A guidebook for parents of children with special educational needs: educational and methodological manual] Kyiv : TOVVPTs «Litopys – KhKh». 2010. 255 s. (in Ukrainian).
7. Krotenko, V. (2021). Vzaiemodiia z batkamy yak skladova efektyvnoho psykholohichnoho suprovodu ditei v umovakh inkluzivnoi osvity. [Interaction with parents as a component of effective psychological support for children in the context of inclusive education]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*. 1(13), 370–378. (in Ukrainian).
8. Mironova, S. (2011) Pedagogical assistance to a child of an early age with peculiarities of psychophysical development. [Pedagogical support for an early childhood child with psychophysical developmental features]. *Educator-methodist of preschool institution*. 5, 65–72. (in Ukrainian).
9. Taranchenko O. M., Naida Yu. M. (2012). Dyferentsiirovane vykladannia v inkluzivnomu navchalnomu zakladi: navchalno-metodychnyi posibnyk [Differentiated instruction in an inclusive educational institution: A Teaching and methodological guide] / Za zahalnoiu redaktsiieiu Kolupaievoi A. A. Kyiv : Vydavnycha hrupa «A.S.K.», 124 s. (in Ukrainian).
10. Shadiuk O. (2022) Spivpratsia vykhovateliv ZDO ta batkiv ditei z OOP [Collaboration between preschool teachers and parents of children with special educational needs (SEN)]. *Innovatyka u vykhovanni*. Vypusk 16. (in Ukrainian).